

Skandály a filosofie [1993]

Byl jsem vyzván šéfredaktorem *Reflexe*, abych doprovodil studentský sborník *Filosofův doutník/doutnák*, jakož i některé další texty, zařazené do této rubriky, svým komentářem. Jsem na několik dní v Praze po několikaměsíční absenci, a proto nikdo nemůže očekávat víc než několik spíše osobních poznámek. Protože se mi však i většina dokumentů, které mám komentovat, jeví jako silně osobně podmíněná, nepřipadá mi to tak nesmyslné, jak by se na první pohled mohlo zdát. Filosofie se nutně zabývá také věcmi osobními, neboť i ty náleží k celku světa a člověka.

Na katedře filosofie Filosofické fakulty UK v Praze došlo k pronikavé přestavbě celé její struktury. Zdaleka nejde jen o změnu názvu katedry na ústav či institut. Až dosud katedra vlastně žádnou pevnější strukturu neměla. V roce 1990 byla dost problematicky rozdělena na dvě oddělení, totiž jedno pro historii filosofie, druhé pro filosofii systematickou. Po mé kritice a na můj pozdější přímý návrh bylo toto dělení zase zrušeno. Samo rozdělení zcela postrádalo koncepci a jeho smyslu jsem se mohl jen domýšlet. Následující období představovalo jen dále postupující tlení. Po odchodu prof. Kosíka a doc. Rezka z katedry a trvajících, ba sílících kritikách ze strany studentů byl prvními kroky k nápravě pověřen docent Pinc z pedagogické fakulty. První mou reakcí na novou reorganizaci, o níž jsem byl na poslední chvíli a kuse telefonicky informován, byla jistá podrážděnost, protože jsem opět neviděl smysl navrhovaného dělení. Po nynějším dočasném návratu jsem nahlédl, že jde o vážnou věc, a má podrážděnost postupně slábla. Všichni ovšem víme, že teprve budoucnost ukáže, co si dnes od změn slibujeme důvodně a co nikoli. Jedna věc je však zřejmá už nyní: ačkoliv jde o přechod téměř z beztvarosti do situace pevnějších tvarů, jde vlastně o uvolnění skutečné filosofické pedagogické i badatelské invence pro každého, kdo se do ní chce podle svého nejlepšího přesvědčení a podle svých schopností pustit. Vedoucím jednotlivých seminářů (a tím potenciálně i všem dalším jejich učícím spolupracovníkům) se otevřela volná cesta k uplatnění vlastního pojetí jak práce na fakultě, tak pojetí samotné filosofie. Tím vzniká situace, v níž mohou různé koncepce soutěžit; zatím ovšem není jasno, jak bude v průběhu a zejména na konci roku práce jednotlivých seminářů (a samozřejmě i jednotlivých přednášejících, ale také badatelsky činných jejich členů) srovnávána a vyhodnocována. Vzbudit zájem studentů se zajisté bude snažit každý, ale tento zájem sám nemůže zůstat jediným měřítkem, a to zvláště nikoli po přijímacím řízení, které nadále trpí nedostatky. Krátce shrnuto, hlavní problémy nadále přetrvávají a ještě nějaký čas to potrvá, než bude nový institut pro filosofii a religionistiku moci poskytovat jakási paradigma pro odborná pracoviště na jiných fakultách a zvláště na jiných (nedávno založených) univerzitách, kde je

situace obvykle více než tristní.

Naléhavost potřebných změn byla zřejmá už dlouho (dokládá to mj. ve studentském sborníčku neúplně citovaný Kohákův text z podzimu 1991, ale Kohák zdaleka nebyl v té kritice sám). Zvláštním, ne nejšťastnějším způsobem byla neúnosnost situace na katedře exponována po příchodu doc. Rezka na katedru. Razance Rezkovy kritiky byla vždy zároveň nebo vzápětí neutralizována jeho nezpůsoby, na které se vždy znovu mohla orientovat obrana kritizovaných. Část studentů byla Rezkem silně přitahována, a to – jak je třeba přiznat – ne pouze k protestům, které se postupně množily, ale také k vážné filosofické práci, zejména seminární. Rezek je nepochybně jedním z nejtalentovanějších filosofů své „generace“, ale zároveň je to člověk značně difcilní (mám pro tuto jeho „slabost“ zvláštní porozumění, neboť Patočka mne kdysi dávno také označil dr. Navrátilovi jako člověka difcilního, když jsem se po vojně ucházel o místo v lékařské knihovně; kdyby ještě žil prof. Raška, v jehož ústavu jsem potom déle než 12 let v dokumentačním oddělení pracoval, určitě by tento výrok dodatečně ještě dnes podepřel). Vysoká Rezkova inteligence mi nedovoluje jeho chování vůči ostatním lidem redukovat na pouhou nevychovanost nebo dokonce psychickou deviovanost, jak se to v některých kruzích stalo nepříjemně běžným trikem, jak vážné problémy sklidit bez řešení se stolu; obvykle nejdříve hledám ono charakteristické zrno pravdivého vidění a hodnocení situace, které jsem si zvykl v jeho projevech za nejčastěji silně absurdním povrchem nacházet. Proto také, když tento zvláštní muž, představující v naší filosofii jakési enfant terrible, nejdříve na katedře systematicky urážel většinu ostatních učitelů a pak za teatrálního rozruchu kandidoval na místo vedoucího katedry (a mne např. požádal o podporu a zároveň navrhl, abych se stal jeho zástupcem, ač bylo známo, že jsem předtím odmítl kandidaturu jak na místo vedoucího katedry, tak na místo děkana, neboť jsem zvážil jak „objektivní možnosti“, tak své schopnosti a také plány), vyložil jsem si to ne jako naprostou nešikovnost a beznadějnou naivitu, nýbrž jako snahu své zvolení fakticky znemožnit.

Podobně si jeho demonstrativní odchod z fakulty nemohu v žádném případě vyložit jako protest proti přijetí dr. Mourala na skoro utajený konkurz, ale vidím v této konkrétní záležitosti pouze pro Rezka vhodnou záminku, aby se vyprostil z pokračování v práci, kterou si sám na sebe vymyslel a která ho už začala zmáhat (což studentům neváhal sdělit; Rezkovou silnou stránkou jsou spíše nápady, ale vytrvalost mu vždycky dost rychle dochází, zejména když ho napadne zase něco nového). Nelze však pochybovat o tom, že jeho demonstrativní rozvázání pracovního poměru a odchod z fakulty jednak podstatnou měrou přispěly k podtržení neudržitelnosti dosavadních poměrů na katedře (doufejme, že i obecněji na celé fakultě, v tom je ostatně ta hlavní potíž, neboť situace na katedře

nikterak nevybočovala z rámce celé fakulty), zároveň však se stalo zřejmým, že tu půjde o řešení problémů mnohem zásadnějších, než je způsob přijímání asistentů a docentů na konkurzy (nebo – citováno z Rezkovy předvolební koncepce fakulty – otevřít studovnu, zřídit proseminář, aby studenti hodnotili své učitele, posílit religionistiku, organizovat a zvláště redukovat návštěvy zahraničních profesorů, vypsát rekonkurzy atp.). Skandál kolem polotajného konkurzu pro předem vyhlédnutého kandidáta svou váhu nepochybně měl, ale jednak to byla kritika vlastně jen zástupná (ve skutečnosti šlo o mnohem dalekosáhlejší reformu katedry a ještě obecněji o reformu pěstování a výuky filosofie vůbec, než jakou si asi sám Rezek dovedl představit nebo než jakou si vůbec připouštěl, a toho si spíše byli vědomi ti, kdo se do toho nehrnuli, právě protože si všechny obtíže představit uměli), zejména však nebyl zdaleka tím jediným, co způsobilo tu nezbytnou změnu atmosféry, v níž už nebylo možno dál pokračovat za naprosté absence jakékoli koncepce.

Zapůsobil také skandál kolem případu Karla Kosíka. Ani zde však nemůžeme vidět neméně demonstrativní Kosíkův odchod z katedry jako událost rozhodující. Tento odchod nabyl sice jistých dimenzí takřikajíc mezinárodních, když Habermas a Zimmermann vyjádřili své pohoršení nad tím, co se to v Praze děje, ale každý, kdo byl do skutečné situace lépe zasvěcen, znal těžké slabiny, jimiž se Kosíkova pozice vyznačovala. Nejde pouze o to, že ani Habermas ani Zimmermann nebyli dostatečně obeznámeni s celou situací, ale dostatečně orientován nebyl ani sám Kosík. Rezek se sice často vědomě dopouští všelijakých posunů ve svých interpretacích situací a událostí, ale dá si velkou práci, aby sám znal skutečnost co nejdetailněji. Kosík si tu práci nedal, a proto měl za to, že v situaci učitele, pro kterého „už nejsou peníze“, není na katedře sám. Sdílím naprosto jeho názor, že odůvodnění bylo absurdní, ale trochu se divím, že si sám nedomyslel důvod pravý. Člověk, který si na sebe vezme povinnosti tak malého rozsahu, se nemůže divit, že se jeví jak vedoucímu katedry, tak děkanovi jako nejspíše postradatelný (peněz je pro vysoké školy stále méně, o tom nemůže být pochyb), a to tím spíše, že hledisko kvality zůstalo bohužel jako obvykle zcela stranou. Tak malý úvazek existuje třeba na německých univerzitách jen pro již emeritované, ale doživotní řádné profesory, kteří již byli emeritováni, a je z jejich strany zcela dobrovolný, aniž by měl vliv na změnu v hodnocení jejich aktuální funkčnosti ani dosavadní zasloužilosti. Pro posouzení situace na katedře však Kosíkův případ mnoho neznamena, protože měl vlastně mířit na vysokoškolský zákon, který zachoval beze změny onu Hrbkovu hranici 65 let, jež měla při startu normalizace usnadnit odsunutí mnoha nepohodlných vysokoškolských učitelů do důchodu. Není a nemůže být pochyb o tom, že každoroční prodlužování terminovaného pracovního poměru je naveskrz nedůstojné. Kosík na to svým demonstrativním

odchodem z univerzity plným právem upozornil. Lze jen litovat, že význam jeho činu byl oslaben tím, že se opíral o zásluhy ze 60. let a nikoliv o dnes aktuální Kosíkovu filosofickou tvorbu, ba – a to zejména – ani o intenzivní přednáškovou aktivitu.

Posléze tu šlo o rovněž skandální mimostudijní angažovanost samotných studentů. Byli sice stále podezíráni, že jsou pod Rezkovým vlivem a že aspoň ti nejaktivnější z nich představují jen jeho prodlouženou ruku (v tom byl Rezkův vliv přeceňován, neboť některé jeho postupy také odpuzovaly, zatímco naopak jeho vliv v jiných směrech byl zase podceňován), ale bohužel účelově především proto, aby se nikdo nemusel jejich akcemi a jejich argumenty zabývat. Velmi vhod byly některé vážné nedostatky jejich postupu a zejména chyby, jichž se dopustili (nebo Rezkovy chyby, jež nerozpoznali nebo jež se pokoušeli krýt, místo co by se od nich distancovali). Dlouho byli také jedni studenti stavěni proti jiným; jak tomu bývá, Rezkovou smůlou bylo, že mezi jeho studentskými přívrženci bylo zprvu dost těch jen málo studijně schopných a úspěšných (a leckteří z nich také později odpadli), kdežto ti schopnější a studijně úspěšnější si naopak většinou dlouho zachovávali odstup. Ale zase došlo k tomu, co známe z podobných situací, totiž že dříve nebo později se začne v důsledku setrvale bezvýchodného a nadále neřešeného stavu krize atmosféra zahušťovat, takže nějaké řešení už nabídnuto být musí. A v této situaci houstnoucího a pouze předstíranou vstřícnost již vylučujícího ovzduší se doc. Rezek rozhodne katedru i fakultu (a v jistém smyslu i své studenty, kterým může nabídnout zase jen soukromé, nyní již bezrizikové semináře) opustit. To je až dosud jeho největší zdánlivý „omyl“: vzdává se tím každé účasti na skutečném řešení, které je v té chvíli už neodvratné a pouze otázkou času, a to nezávisle na tom, bude-li už řešením opravdovým anebo naopak pouze opravdově vyhlížejícím řešením zase jen zdánlivým. Od té chvíle už nemůže využít své pro ten cíl krajně výhodné pozice, jež by mu dovoľovala „být při tom“. Zase se mi nezdá, že by bylo lze toto protestní gesto interpretovat jako projev Rezkovy intelektuální omezenosti, tedy jako pouhý omyl, jako hloupost. Mám docela naopak ten dojem, že Rezek odešel, protože právě nechtěl pouze participovat na rekonstrukci katedry ani výuky. A v té chvíli už bylo jasné, že to rozhodně nebude on, kdo by mohl být pověřen, aby se oné rekonstrukce ujal (bylo to ostatně jasné dokonce už od chvíle, kdy nebyl zvolen vedoucím katedry, a od té doby se jeho pověst i vyhlídka spíše zhoršovaly). Odešel proto tak, že za sebou strhal všechny mosty. Výsledkem je dnes to, že náprava poměrů na bývalé katedře bude probíhat vůbec bez jeho účasti.

Dnes je po mém soudu zcela nemyslitelné, že by se doc. Rezek mohl okamžitě do nového „ústavu“ vrátit (on sám to vylučuje i do budoucnosti, což osobně považuji za předčasné). Je to v jistém smyslu škoda, protože by (podmíněnost tu je velmi důležitá!) mohl být jednou z vůdčích

osobností institutu, pokud jde o filosofické kvality, o nichž snad nikdo nepochybuje (ačkoliv tu hraje značnou úlohu naše dosti svérázná situace; téměř nikdo z našich filosofů by asi nesplnil požadavky, jaké jsou kladeny na docenty třeba dnes v Německu při hodnocení vysokoškolských kádrů na „východních“ univerzitách, ale také třeba ve Francii či Anglii; tím ovšem vůbec nechci říci, že všichni, kdo přicházejí ze Západu a ony požadavky splnili, jsou šmahem lepší než našinci, nebo že ti, co na univerzitách neuspěli, jsou nutně druhořadí – což je ovšem zase docela jiná písnička). Pro nově formovaný institut filosofie a religionistiky je to ovšem zároveň jistá výhoda, protože Rezek by představoval rušivý element: není schopen spolupracovat, jak už mnohokrát prokázal. Bude se to muset nejprve naučit, bude-li toho schopen. Představa, že bez jeho demonstrativního odchodu by se na bývalé katedře nic nestalo, je ovšem zcela mylná. Kdyby byl zůstal, muselo by se s ním v nových poměrech počítat. Rozhodl o sobě a tím zčásti také o situaci na rekonstruovaném filosofickém pracovišti sám. Prestižní katedra filosofie na filosofické fakultě nejvýznamnější české (česko-moravské) univerzity vykročí, aby si v příštích měsících a letech konečně začala formovat svůj žádoucí profil bez něho; kdyby předčasně demonstrativně neodešel, nebylo by to bývalo možné. Kdyby mu byl dnes nabídnut návrat, mohlo by to být interpretováno tak, že bez něho náprava nemůže být provedena. Tak tomu ovšem vůbec není: bez něho to půjde snadněji. To ostatně záleží na všech, kdo se restrukturační aktivně zúčastní (mohou to také zbabrat). V Rezkovi teď budou mít všichni pozorně přihlížejícího a tvrdého kritika. To ostatně náleží ke skutečné normalitě, jaká by byla žádoucí také ve světě politiky.

Spravedlnost žádá, abychom konstatovali, že tato situace má také svůj rub resp. svou druhou stranu. Doc. Rezek by měl (z mnoha důvodů) co nejdříve projít profesorským řízením; mělo k tomu dojít už na filosofické fakultě. Není vyloučeno, že také tato okolnost sehrála svou úlohu při Rezkově odchodu. To by zase mohlo být špatně vykládáno. Za sebe mohu prohlásit, že způsob, jakým se mnou jednali administrativní pracovníci fakulty, když jsem byl vyzván k přípravám nezbytným pro zahájení profesorského řízení, mi byl do té míry nepřijatelný, že jsem prostě odešel a nechal celou věc být až do chvíle, kdy se mne otázel sám děkan, proč otálím. Vysvětlil jsem, že chování administrativního personálu, vůči němuž se většina dosavadních profesorů chová neuvěřitelně submisívně, je pro mne prostě nepřijatelné, že jsem si až dosud na nic takového nikdy nezvykl a ani do budoucna si zvykat nehodlám. Pak došlo k jisté nápravě, spočívající v tom, že jsem už nebyl provokován, ale že se celé řízení jen pozoruhodně protáhlo. Dovedu si proto velmi dobře představit, oč horší průběh by mělo profesorské řízení Rezkovo, pokud by vůbec celé proběhlo. Rezek má zkrátka mnohem nižší práh rezistence vůči aroganci

druhých, stejně tak jako má velmi vysoký práh vnímavosti vůči aroganci vlastní. Ještě docela nedávno mi při své návštěvě Berlína naznačil, že brzo vyjde nová jeho polemika, kde dostanu své i já, a připojil, že já to jistě unesu. Nyní jsem zjistil, že mám napsat komentář m.j. také k Rezkovu textu, který máte teď i vy před sebou a v němž Rezek na konci mluví o „kolaborantství nového typu“, díky kterému „staré struktury otáčející se v kruhu mohou fungovat dál“. Aby nebylo mýlky, koho že vlastně míní, dodává: „Dva bývalí chartisté tak mohou konečně respektovat zákony.“ V jedné věci má Rezek pravdu: já tuto instituci opravdu unesu, a ani mi to nedá moc práce či přemáhání. Navzdory jeho aroganci zůstávám přesvědčen, že i on zůstává filosofem, přestože se takto vyjádřil. Zůstává ovšem filosofem dificilním. Jsem jenom zvědav, jak unese tento osobní komentář, který nechce vyjadřovat nic víc než mé dojmy z průběhu posledních událostí, zase on. Až dosud vždy znovu prokazoval, že nesnese ani desetinu toho, co mají od něho snášet lidé kolem (a co od něho snášel třeba Patočka v polovině let sedmdesátých). Nemohu dokonce vyloučit, že svou poznámku, že to „unesu“, míní urážlivě. Já se však „urážím“, jen když to považuji za nutné, a tohle není ten případ. Petr Rezek to už bude i napříště muset nechat na mně, kdy se urážím a kdy ne, kdy „kolaboruji“ nějakým novým způsobem a kdy naopak spolupráci nejsem ať už z principiálních, ať z osobních důvodů nakloněn.

Ladislav Hejdánek

Na okraj

Hejdánkuv komentář je typickým příkladem práce s textem, jak se praktikuje na katedře FF UK, kde Hejdánek občas působí. Byl přece, jak uvádí, požádán vyjádřit se k textům, ale místo toho čteme jen příhody, dojmy, prognózy. Za svého předchůdce v kritickém postoji pak Hejdánek trefně uvádí prof. Koháka, který – aby to mělo co největší dopad – svou kritiku pražské katedry a školy publikoval v Bostonu.

Skutečně jsem Hejdánka upozornil, že vyjde komentář k německým textům, a požádal jsem ho, aby zmínku o své osobě chápal v tomto kontextu – pak to jistě „vydrží“. Nevydržel. Měl-li však Hejdánek k dispozici *Doutník/Doutnák*, nemohu na charakteristice jeho činnosti nic odvolat, pokud totiž mlčí k udavačskému dopisu prof. Peškové a k odpovědi senátu na Chotašovu stížnost.

Hejdánek nechápe, že celé katedře sloužil jako alibi, navíc pomohl prosadit její neschopnou vedoucí. Slovo, které se ho v mém textu tak dotklo, jsem o jeho činnosti vyslovil – v jeho přítomnosti – v kavárně Demínka již v létě r. 90, nemohlo ho tedy překvapit.

Hejdánek chce situaci řešit „dalekosáhleji“, ovšem opět Vám nehodlá říci jak a k čemu. Zato dovede ostře a především adresně z Berlína napadnout karlovarské radní (v časopise Ateliér); ví totiž, že se u Berlína bojuje za Prahu. Své střely však raději pouští na Karlovarsko, aby nezasáhl někoho z neschopného senátu FFUK, jemuž je vydán na milost a nemilost.

Petr Rezek, 1. 6. 93

Odpověď Rezkovi [1992]

Byl jsem požádán nikoliv o práci s textem, nýbrž o vyjádření k „věci“, tj. k tomu, k čemu se i ony texty vztahují. A protože neznám skutečnosti dostatečně podrobně, jak to i poznamenávám, omezil jsem se na převážně osobní poznámky. – Prof. Koháka jsem uvedl jako Rezkova, nikoliv svého předchůdce v kritice. – Je charakteristické, že se Rezek domnívá, že jeho „zmínky“ „vydržel“ jen ten, kdo na ně veřejně nezareaguje, zatímco každou reakci naproti tomu chápe jako potvrzení správného zásahu ze své strany. Ovšem stejně tak je ihned připraven využít toho, že někdo nereaguje jako dokladu pro to, že on sám je v právu. Sama tato věc by si zasluhovala nejspíš psychologické diagnózy. – To, že Rezek někde něco už před lety vypustil z úst, ještě neznamená, že se k tomu při aktuálním zopakování už nikdo nesmí vyslovit. – Věc mne zajisté nikterak nepřekvapila, jak se Rezek svévolně domnívá, neboť od něho už dnes snad vůbec nikoho nic nepřekvapí – leda snad – dosti nepravděpodobný – kousek slušnosti. Nějakého zrníčka loajality dokonce k nejbližším se od Rezka ovšem nikdo nedočká, „ten druhý“ má pro něho vždy jen instrumentální charakter, tj. je mu „ukraden“, pokud ho zrovna k něčemu nepotřebuje (zejména pak k pocitu vlastní převahy). – Obvykle není v naší moci, abychom vyloučili, že si nás někdo vypůjčí pro své „alibi“. Bylo by docela poučné si povšimnout, koho a co dnes Rezek nekritizuje vůbec, a komu a čemu tím vlastně poskytuje alibi zase on. A bylo by poučné se na to z této stránky podívat i zpětně, do doby již minulé. Rezek by udělal dobře, kdyby k tomu raději nikoho neprovokoval. – Pokud někdo onen text v „Ateliéru“ četl, bude vědět, že nebyl pro Ateliér psán, nýbrž že jsem pouze dodatečně po telefonu vyslovil z Berlína souhlas k otištění. Nejkurioznější je, jak Rezek sám pracuje s textem: v otištěném faxu si povšiml jen kritiky karlovarských radních.

Souhlasil jsem s otištěním Rezkovy marginálie jen pod podmínkou, že se i k ní zase vyjádřím. Doufám, že podobné nevěcné poštekávání napříště z našeho seriózního časopisu vyloučíme úplně.

L. Hejdánek, 12. 6. 93